

EBÜ OSMAN el-HİRÎ

(أبو عثمان الحيري)

Ebû Osmân Saîd b. İsmâîl el-Hîrî
(ö. 298/910)**Nişâbur'da tasavvufun yayılmasına öncülük eden ve Melâmîlik konusundaki fikirleriyle tanınan sûfî.**

230'da (844) Rey'de doğdu. Öğrenimine burada başladı. Rey ve Bağdat'ta çağının tanınmış hadis âlimlerinden dersler aldı. Kendi ifadesine göre küçük yaştan beri tasavvufî hakikatleri öğrenmeye son derece meraklıydı. Zâhirî ilim onu tatmin etmiyor, şeriatın gizli bazı gerçekleri bulunduğunu düşünüyordu. Genç yaşta, *recâ** fikrine ağırlık veren hemşehrisi tanınmış sûfî Yahyâ b. Muâz'la (ö. 258/871) karşılaşması ona dinin mânevî hakikatlerini öğrenme yolunu açtı. Bir süre Yahyâ b. Muâz'ın sohbet meclislerine devam etti. Daha sonra şöhretini duyduğu Şah el-Kirmânî (ö. 270/883) ile görüşmek ve sohbetlerine katılmak üzere Kirman'a gitti. Şah, müridlerini *recâ* esasına göre irşad eden Yahyâ'nın sohbetinde bulunduğu gerekçesiyle onu önce meclisine kabul etmedi; fakat daha sonra ısrarlarına dayanamayarak sohbetlerine katılmasına izin verdi. Bir süre Şah el-Kirmânî'nin meclisine devam ettikten sonra onunla birlikte Ebû Hafs el-Haddâd'ı ziyaret etmek için Nişâbur'a gitti. Üstadının rızasını alarak kendisini derinden etkileyen Ebû Hafs'ın meclisine devam etmeye başladı ve bir daha Kirman'a dönmedi. Ölümüne kadar Nişâbur'un Hîre mahallesinde yaşadığı için "el-Hîrî" diye tanındı. Yahyâ b. Muâz'dan *recâyî*, Şah el-Kirmânî'den gayreti ve Ebû Hafs'tan da şefkati öğrenen Ebû Osman el-Hîrî'yi Kuşeyrî, başlangıçta ve gençlik yıllarında seyahat eden, sonra seyahati bırakıp ikameti tercih eden sûfilere gösterir (*er-Risâle*, s. 566). Çağının tanınmış sûfilerinden Cüneyd-i Bağdâdî ile hadis öğrenmek üzere gittiği Bağdat'ta, İbnü'l-Cellâ ile de Dimâşk'ta görüştü. Gençlik yıllarında bir câriyeye âşık olmuş, fakat daha sonra sakat ve kötü huylu bir kadının evlenme teklifini kabul edip on beş yıl onunla evli kalmış (İbnü'l-Cevzî, VI, 106), bu kadının ölümünden sonra Nişâbur'da üstadı Ebû Hafs'ın kızı Meryem ile evlenmişti.

Ebû Osman, Horasan ve Nişâbur'da tasavvufun yayılmasına öncülük eden

büyük sûfilere, fütüvvet ve melâmet hareketinin de temsilcilerindedir. Kovulduğu halde Ebû Hafs'ın sohbetine katılmakta ısrar etmesi, başına kül dökülünce ateş dökülmedi diye şükretmesi, kendisini yemeğe davet eden bir kişinin onu denemek için üç defa kapıdan geri çevirmesi, Ebû Osman'ın fütüvvet ve melâmet ehlinden olduğunu gösteren menkıbeleridir. Kuşeyrî kendi dönemindeki mutasavvıfların, "Üç büyük sûfî var ki bunların dördüncüsü yoktur: Şam'da İbnü'l-Cellâ, Bağdat'ta Cüneyd, Nişâbur'da Ebû Osman" dediklerini nakleder (*er-Risâle*, s. 110). Cüneyd onun Hak Teâlâ hakkında sahip olduğu mârifete hayran kalmıştır. Birçok mutasavvıf Ebû Osman'ın Nişâbur'daki yeri ile Cüneyd'in Bağdat'taki yerinin aynı olduğunu ifade etmişti. Ebû Osman melâmetîlerin prensip olarak karşı oldukları semâî kabul eder. Müridlerin semâ ile mânevî haller kazandıklarını, siddîkların ise bu tür halleri arttırdıklarını, istikameti esas alan âriflerin ise gönüllerine gelen hiçbir şeyi Hakk'a tercih etmediklerini belirtir (Kuşeyrî, s. 648).

Nefsi çök sıkı bir disiplin altında tutmanın lüzumuna inanan Ebû Osman el-Hîrî çevresinde toplananlara zühd, fakr, sabır, tevazu ve mutlak rızâ halini tavsiye ediyordu. Daima edepli ve saygılı olmayı fakirler için esas (*sened*), zenginler için ziyet sayıyordu (Sülemî, s. 173). Allah onu hangi halde bulundurursa bulundursun rızâ gösteriyor ve kırk yıl hiçbir şeyden şikâyetçi olmadığını söylüyordu (Kuşeyrî, s. 110).

Ebû Osman'ın müridlerine, "İbadet ediniz, ancak ibadetteki kusuru da görünüz" şeklindeki tavsiyesi, Hakk'ın mânevî huzurunda iken Hak'tan başka bir şey görmemeyi tasavvuf anlayışlarına esas alan Iraklı sûfilerce Mecûsîlik sayılmıştır. Çünkü bu durumda sâlik hem kendini ve ibadetini, hem de Hakk'ı göz önünde tutacaktır; oysa hakiki tevhidde sadece Hakk'ı görmek esastır. Afîfî, Ebû Osman'ın nefis konusunda kötümser bir görüşe sahip olmasında Mecûsîliğin ve Hint kaynaklı inançların tesirinden bahsediyorsa da (*el-Melâmetiyye*, s. 15) bu iddia Zerrînküb tarafından eleştirilmiştir (*Cüstü'c der Taşavvuf-i İrân*, s. 343).

Ebû Osman'ın Ahmed adındaki oğlu da zühd ve dindarlığıyla meşhur olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Sülemî, *Tabakât*, s. 170-175; Ebû Nuaym, *Hilye*, X, 244 vd.; Hatîb, *Tarîhu Bağdâd*, IX, 99-102; Kuşeyrî, *er-Risâle*, s. 109, ayrıca bk. İndeks; Hücvîrî, *Keşfü'l-mahcûb* (Uludağ), bk. İndeks; Herevî, *Tabakât*, s. 240; Attâr, *Tezkiretü'l-evliyâ* (trc. Süleyman Uludağ), İstanbul 1991, s. 494-503; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, VI, 106; İbn Hallikân, *Vefeyât*, II, 369; Zehebî, *A'lamü'n-nübela*, XIV, 62-66; Safedî, *el-Vâfi*, XV, 200; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XI, 115; İbnü'l-Mülakkın, *Tabakâtü'l-evliyâ*, s. 239; Câmî, *Nefehât*, s. 86; Şarânî, *et-Tabakât*, I, 86; Münâvî, *el-Kevâkib*, I, 233; İbnü'l-İmâd, *Şezerât*, II, 230; Ebû'l-Alâ Afîfî, *el-Melâmetiyye ve Şüfîyye ve ehlü'l-fütüvve*, Kahire 1945, s. 14, 15, 44; Ma'sûm Ali Şah, *Ṭarâ'îk*, II, 164; Schimmel, *Tasavvufun Boyutları*, s. 57, 154; Abdülhüseyn Zerrînküb, *Cüstü'c der Taşavvuf-i İrân*, Tahran 1367 hş., s. 343-346.

ERHAN YETİK

EBÜ OSMAN el-MAĞRİBÎ

(أبو عثمان المغربي)

Ebû Osmân Saîd
b. Sellâm el-Mağribî
(ö. 373/983)**İlk dönem sûfilerinden.**

Kuzey Afrika'da Kayrevan'a bağlı Kırkint köyünde doğdu. 130 yıl kadar yaşadığı ve 373'te (983) vefat ettiği dik-kate alınırsa (Attâr, s. 779) yaklaşık 243'te (857) doğduğu söylenebilir. Kayrevânî nisbesiyle de anılır. Babasının adı kaynaklarda Sellâm, Selâm, Sâlim, Selmân, Selâme gibi farklı şekillerde kaydedilir.

Tahsiline Mağrib'de başlayan, avcılık ve biniciliğe özel bir ilgi duyan Ebû Osman daha sonra Kahire ve Dimâşk'a giderek Habîb el-Misrî, Ebû'l-Hayr el-Akta', İbnü's-Sâî ve Ebû Ali İbnü'l-Kâtib gibi ünlü sûfilerin meclislerine katıldı. Bu şehirleri şeyhi Ebû'l-Hayr el-Akta' ile (ö. 342/953) birlikte gezmiş olması da muhtemeldir. Çünkü aslen Mağribli olan Ebû'l-Hayr da aynı yerlerde bulunmuştur (Sülemî, s. 370).

Attâr, Ebû Osman'ın yirmi yıl süreyle çöllerde inziva hayatı yaşadığını, daha sonra Hak'tan gelen hitap üzerine Kâbe civarında yaşayan iyi insanlarla birlikte bulunmak için Mekke'ye gittiğini kaydeder.

Ebû Osman Mekke'de yaşayan şeyhlerle tanışıp *sekr** ve sahv konularında onlarla sohbet etti. Burada mâruz kaldığı *celâl** tecellîlerinin verdiği acıları yaşadığı. Bu dönemde ona hâkim olan şey Allah korkusu olduğundan hiç yüzü gülmemiş, her zaman hüzünlü ve kederli